

УДК 330.341.1.009.12

Циклічність інноваційної діяльності та конкурентоспроможність: макро- і мезорівень

Полякова Ю.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету

Стаття присвячена вивченню взаємозв'язку між циклами інноваційної діяльності та конкурентоспроможністю. Показано послідовність інновацій у світовому вимірі та їх вплив на формування конкурентоспроможності суб'єктів на різних рівнях ієрархії. Висвітлено можливості для країн і регіонів щодо застосування нових підходів до інноваційного розвитку в умовах змін технологічних укладів і глобальних викликів.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, технологічний уклад, регіон, техноглобалізм, глокалізація.

Полякова Ю.В. ЦИКЛИЧНОСТЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ: МАКРО- И МЕЗОУРОВЕНЬ

Статья посвящена изучению взаимосвязи между циклами инновационной деятельности и конкурентоспособностью. Показана последовательность инноваций в мировом измерении и их влияние на формирование конкурентоспособности субъектов на различных уровнях иерархии. Освещены возможности для стран и регионов по применению новых подходов к инновационному развитию в условиях изменений технологических укладов и глобальных вызовов.

Ключевые слова: инновации, конкурентоспособность, технологический уклад, регион, техноглобализм, глокализация.

Poliakova Y.V. CYCLIC NATURE OF INNOVATION AND COMPETITIVENESS: MACRO- AND MESO-LEVEL

The article is devoted to the study of the interconnection between the cycles of innovation activity and competitiveness. The sequence of innovations is displayed in the world dimension as well as their influence on the formation of the subjects' competitiveness at different hierarchical levels. Opportunities for countries and regions to apply new approaches to innovation development in terms of technological paradigms and global challenges are highlighted.

Keywords: innovation, competitiveness, technological paradigm, region, technological globalism, glocalisation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку глобальної економіки саме інновації відіграють вирішальну роль у формуванні циклів економічного розвитку, оскільки завдяки їм відбуваються радикальні перетворення економічних і соціальних систем. Інновації визначають темпи і масштаби економічних процесів, є визначальним чинником конкурентоспроможності національних і регіональних економік у глобальному середовищі. Актуальності для України набуває перегляд національних і регіональних пріоритетів інноваційного розвитку, їх узгодження з тенденціями техноглобалізму, циклами інноваційної активності та інноваційними стратегіями іноземних країн. Україна має адаптуватися до умов глобальної економічної інтеграції та необхідності підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням засад інноваційного розвитку економічних систем різних рівнів

ієрархії та формування їх конкурентоспроможності займаються іноземні і вітчизняні вчені, такі як А. Антохов, Ю. Бажал, А. Гранберг, О. Єрмакова, В. Зянько, В. Чужиков, Ю. Яковець та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формування сучасної концепції економіки знань, визнання необхідності модернізації економіки відповідно до домінуючих технологічних укладів сприяло розумінню важливості обґрунтування чинників і розроблення заходів забезпечення конкурентоспроможності, адекватних для кожного технологічного укладу. Сьогодні спостерігається асиметрія технологічних укладів у структурі економіки регіонів України, що проявляється у багатокладності економіки в одних регіонах і концентрації високотехнологічних укладів у структурі інших регіонів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення взаємозв'язку між циклами інноваційної діяльності та конкурентоспроможністю

суб'єктів різних рівнів ієрархії, зокрема макрота мезорівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні цикли у межах певної країни, на переконання В. Чужикова, становлять сукупність регіональних циклів, які, поєднуючись разом, створюють результуючий вектор розвитку. Невід'ємним складником дослідження циклічної динаміки регіональних моделей є характер державного або наднаціонального регулювання. Хоча жодній державі не вдалося уникнути економічної циклічності, проте досить реальним є зменшення негативних наслідків за рахунок реалізації заходів монетарного та фіскального регулювання. Багато в чому це досягається завдяки відповідній політиці уряду, стратегіям і локальній тактиці ТНК, фінансовим механізмам інтеграційних угруповань, які можуть або визнати регіональну політику своїм пріоритетом, або відмовитися від цього [1, с. 100–103].

Сьогодні вчені говорять про існування науково-технічного та інноваційного детермінізму, який проявляється, на думку Н. Навроцької, з одного боку, у поглибленні взаємозалежностей національних економік, синхронізації інвестиційно-інноваційних циклів, стрімкому освоєнні виробництв новітніх технологічних укладів і прискореній модернізації традиційного виробництва; з іншого – у незавершеності відтворювальних контурів технологічних укладів і невизначеності подальшої траєкторії технологічного розвитку, періодичному виникненні криз локально-регіонального та глобального характеру, знеціненні капіталу в застарілих виробництвах [2, с. 14].

С. Запал наголошує на тому, що базисна інновація є передумовою запровадження нового виробництва, у тому числі у межах інноваційного кластера [3]. Поліпшуючі інновації стимулюють розвиток провідних секторів економіки та сприяють формуванню нового технологічного укладу, стабілізація якого означає виникнення псевдоінновацій і депресивних явищ. Така послідовність, на нашу думку, безпосередньо відображається на забезпеченні конкурентоспроможності на різних рівнях ієрархії – галузевої, регіональної та національної.

Циклічність інноваційного процесу, на переконання Ю. Бажала, розкривається у тому, що одне покоління продуктів та відповідних технологій виробництва періодично замінюється іншими, а безперервна зміна цих поколінь має наслідком щоразу вищий рівень ефективності і продуктивності праці [4, с. 44]. Довгі

хвилі переважно генеруються економіками провідних країн, які є володарями епохальних науково-технічних досягнень, і зумовлюють хвилеподібне зростання. Стверджується, що саме техноглобалізм сприяє міжнародному обміну і трансферу технологій, коли останні передаються іншим країнам. Тому що базисна інновація за своєю сутністю є точкою росту для певного виробника, а решта виробників можуть бути лише «точками» прибутковості в результаті дифузії інновацій. Очевидно, що інноваційні хвилі можуть зароджуватися одночасно у різних місцях. Тобто в одному географічному регіоні функціонують як власні інновації та інноваційні кластери, так і ті, що виникли в інших регіонах. На нашу думку, це істотно розширює можливості технологічного розвитку країн і стимулює розроблення і реалізацію відповідних стратегій інтеграції до світових науково-технічних досягнень і врахування структурно-технологічних зрушень.

Поширеними є стратегія запозичення, тобто освоєння виробництва нової продукції завдяки використанню дешевої робочої сили та науково-технічного потенціалу з перспективою послідовної модернізації матеріально-технічного забезпечення виробництва та науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), і стратегія нарощування, або постійного створення нової продукції та новітніх технологій не лише з використанням власного інтелектуального потенціалу, а й із залученням зарубіжних учених і спеціалістів, інтегруванням фундаментальної та прикладної науки.

Проте, як стверджує А. Гранберг, стратегія росту економіки країни загалом має базуватися на просторовому аспекті розвитку країни і залежатиме від диференціації регіональних темпів, тому що важливими є такі аспекти: за рахунок яких регіонів відбуватиметься ріст національної економіки; які процеси домінуватимуть – конвергенція або дивергенція регіонального розвитку; чи скорочуватиметься кількість проблемних регіонів у межах країни [5].

Зрозуміло, що для України та її регіонів важливим є вивчення досвіду інноваційного розвитку інших країн, зокрема європейських, проте, як наголошує А. Антохов, динаміка, характер і причинність цього розвитку є настільки стрімкими та унікальними залежно від економічних систем, що типову модель інноватизації надзвичайно складно розробити [6, с. 170]. Слід погодитися, що наслідування практики розвинених країн можна реалізувати

лізувати шляхом адаптації, маючи достатній ресурсний потенціал і попередньо підготовлене інституціональне середовище, що відповідає встановленим стандартам.

Отже, прискорення та зростання ефективності науково-технічного прогресу набуває ознак домінуючого чинника економічного розвитку. Якщо в першій половині ХХ ст. на частку всіх факторів виробництва – капіталу, праці і технічного прогресу – припадала приблизно третина загального економічного зростання, то надалі все виразніше посилюється роль науково-технічного прогресу.

Результативність інноваційної діяльності проявляється у вигляді ефектів, серед яких одночасно з економічним, фінансовим, маркетинговим, екологічним, науково-технічним і соціальним виділяють глобальний, що виникає у разі появи базисних інновацій, які стимулюють прорив у науково-технічних або економічних процесах, і характеризується зміною технологічного укладу, і регіональний, що спостерігається у разі, якщо інноваційна діяльність має регіональний характер, і проявляється у створенні робочих місць у конкретному регіоні, поліпшенні забезпеченості ресурсами або товарами; найповніше він проявляється під час формування кластерних об'єднань на певній території [7, с. 91].

До головних досягнень розвитку теоретичних досліджень інновацій другої половини ХХ ст. Ю. Яковець відносить такі [8, с. 25]: визнання центрального місця довгохвильових коливань в економіці та суспільстві і пов'язаних із ними хвиль базисних інновацій; виявлення хвиль епохальних інновацій, що трансформують не лише техніку та економіку, а й структуру виробництва; доведення розповсюдження хвиль, окрім економіки, на інші сфери життя; фокусування уваги на територіальних аспектах інновацій, пов'язаних з інноваційною активністю різних країн; розгляд економічного механізму здійснення інновацій; обґрунтування концепції технологічної квазіренти.

Прискорення науково-технічного прогресу зумовило радикальні зміни в техніці та технологіях, поглиблення взаємодії і взаємопроникнення технологічних укладів. Науковці виокремлюють кілька історичних етапів економічного розвитку, кожен з яких пов'язаний зі впровадженням і використанням важливих науково-технічних досягнень. У розвитку технологічних укладів спостерігається поступально-циклічне зростання, за якого кількісні зміни переходять у якісні. При цьому уклади перебувають у тісному взаємозв'язку. Техно-

логічний прогрес і економічне зростання відбуваються циклічно, тобто в результаті взаємодії еволюційної та революційної форм руху. Співвідношення укладів дає чітке уявлення про соціально-економічну структуру економіки і суспільства, а зміна співвідношення характеризує тенденції соціального та економічного поступу країни. Кожен технологічний уклад генерує стимули для розвитку за рахунок інновацій і визначає конкурентоспроможність країни, зі зміною технологічних укладів з'являлися нові країни-лідери.

На переконання Т. Бабиц, технологічний уклад можна розглядати як результат складного колективного процесу формування нової моделі розвитку, що сприяє максимальній ефективності бізнес-практик різних агентів ринку та соціальному прогресу. Тобто формування технологічного укладу пов'язане з появою ефективних способів перетворень проривних технологій у прибутковий бізнес. Чинниками становлення нового технологічного укладу є державні інвестиції, інститути венчурного фінансування, чітке бачення прибутковості у використанні нових технологій [9, с. 168]. Кожен технологічний уклад отримує стимул для розвитку за рахунок інновацій і визначає конкурентоспроможність на різних рівнях управління. Конкурентоспроможність на сучасному технологічному укладі економічними агентами досягається передусім за допомогою інтеграції; використання новітніх інформаційних ресурсів і мереж; фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, що мають проривний характер і сприяють розв'язанню конкретних проблем розвитку суспільства.

Вважаємо, що сучасний період розвитку інноваційних компаній характеризується тим, що, по-перше, інновації розглядаються як частина корпоративної політики; по-друге, інноваційна діяльність має яскраво виражений мережевий характер, чому сприяє застосування інформаційних технологій; по-третє, активно використовуються коопераційні моделі інноваційно-технологічного співробітництва.

Ініціаторами технологій є високорозвинені економіки, де під тиском конкуренції відбувається оновлення технологій і виведення на ринок нової продукції. Фактори цінової та нецінової конкуренції змушують підприємців переміщувати своє виробництво в ті країни, де вартість праці нижча, а рівень кваліфікації персоналу дозволяє освоїти такі технології. Ці країни у міру зростання їх технологічного, кадрового потенціалу та заробітної

плати переносять виробничі потужності у ті регіони світу, які у своєму технологічному розвитку відстають від них. Отже, з верхнього рівня техніко-економічної піраміди технології потрапляють на найближчий до нього за рівнем ярус, прискорюючи темпи його розвитку та підтягуючи до вершини піраміди [10, с. 40]. З другого боку, ці країни виступають у ролі реципієнтів технологій з використання тінювих і «сірих» схем їх імпорту через інформаційні мережі, а також стимулювання імміграції носіїв інтелектуальної власності, що негативно відображається на економічній безпеці країни.

Перехід до нових технологічних укладів стимулює країни здійснювати кардинальні інноваційні зрушення, у тому числі за рахунок інвестування у новітні науково-технологічні розробки та перспективні галузі. Однак, як зазначає Л. Крачок, сьогодні частка високотехнологічних сфер національної економіки України в частині створення ВВП займає не більше 10%, галузі середньої технологічності становлять майже третину, більшість сфер залишається низькотехнологічною. У результаті основним недоліком залишається багатокладність, коли різнотипні технологічні уклади функціонують і відтворюються паралельно [1, с. 190–194]. У дослідженнях вітчизняних науковців наголошується на наявності асиметрії технологічних укладів у структурі економіки регіонів України, зокрема, концентрація виробництва, що належать до I, II, III, IV технологічних укладів, спостерігається у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Сумській, Полтавській і Черкаській областях. Галузі, які належать до IV і V укладів, зосереджуються у м. Києві, Дніпропетровській, Харківській і Львівській областях [12, с. 80]. Відповідно, трансформації зазнають моделі інновацій залежно від змін в організаційній структурі провідних інноваційних компаній, регіонального ринкового середовища та новітніх викликів

На наявності взаємозв'язку регіоналізації та глобалізації в регіональному вимірі наголошує О. Мілашовська. На її думку, глобалізація сприяє взаємоінтеграції територіальних виробничо-економічних систем у єдиний відтворювально-господарський і ринково-інформаційний простір, і регіонально-орієнтований тип організації господарської діяльності виявляється ефективнішим за універсалізацію

товарів і послуг, за ігнорування регіональних особливостей господарювання [13, с. 95].

Одноточний вплив процесів глобалізації та регіоналізації зумовив виникнення глокалізації, основним принципом якої називають пріоритетність національних (локальних) інтересів з орієнтацією на місцеві ресурси на основі врахування глобальних викликів. Це, з одного боку, передбачає взаємоузгодження модернізації локальних культур і глобальної мультикультури в межах регіонів, і кожна локальність виробляє власні особливості пристосування до проявів глобалізації. З другого боку, відбувається ускладнення функцій регіону в частині зростання відповідальності місцевої влади, необхідності розроблення стратегій розвитку на інноваційних засадах [14, с. 65]. За таких умов реалізація стратегій розвитку регіонів визначається рівнем урахування глобальних викликів та адаптацією до технологічно-структурних зрушень.

Отже, зміни технологічних укладів зумовлюють виникнення нових кардинальних можливостей для країн і регіонів з різним рівнем розвитку, формування нових моделей інноваційної діяльності провідних корпорацій і суб'єктів підприємництва, принципові зрушення у розумінні як самої конкурентоспроможності, так і чинників, що сприяють її досягненню.

Висновки з цього дослідження. Залежно від домінування технологічного укладу, пріоритетів економічного розвитку та рівня забезпеченості факторами виробництва застосовуються різні інноваційні моделі реалізації конкурентних переваг на внутрішньому і на світовому ринках, які відрізняються розвитком фундаментальної та прикладної науки, рівнем фінансування та сукупністю методів активізації; створенням власних або запозиченням і поширенням імпортованих технологій; розвитком освіти та науки. Причина нерівномірного розвитку регіонів полягає у самих циклах, а полюси росту мають тенденцію до зміщення залежно від походження інноваційних продуктів. Подальший розвиток суб'єктів різних рівнів управління буде визначатися необхідністю відповідати галузевим інноваційним трендам, зміщенню пріоритетів щодо переходу на соціально-орієнтоване управління розвитком підприємства, зміцненню конкурентоспроможності на інноваційних засадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / Чужиков В.І. К.: КНЕУ, 2008. 272 с.
2. Навроцька Н.А. Глобальні детермінанти трансформації інвестиційного процесу : дис. ... доктор. екон. наук.: 08.00.02 / Навроцька Наталія Анатоліївна; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2015. 499 с.
3. Запал В.С. Інноваційно-інтеграційна складова відтворення регіональної суспільної системи / Запал В.С. URL: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/8_1.pdf
4. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін : навчальний посібник / Ю. Бажал. К.: Заповіт, 1996. 240 с.
5. Гранберг А.Г. Экономическое пространство России: вечные проблемы, трансформационные процессы, поиск стратегий / Гранберг А.Г. URL: <http://lib.usue.ru/resource/free/12/s54.pdf>
6. Антохов А.А. Регіональна економіка та інтелектуалізація суспільства: інноваційні аспекти взаєморозвитку / Антохов А.А. Львів: вид-во «Бона», 2017. – 420 с.
7. Зянько В.В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія / Зянько В.В., Єпіфанова І.Ю., Зянько В.В. Вінниця: ВНТУ, 2015. 172 с.
8. Яковець Ю.В. Эпохальные инновации XXI века / Ю.В. Яковец; Международный институт П. Сорокина – Н. Кондратьева. М.: ЗАО «Изд-во Экономика», 2004. – 444 с.
9. Бабич Т.О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів / Бабич Т.О. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 126.42. 2015. С. 167–181.
10. Мирова экономика: глобальные тенденции за 100 лет / под ред. И.С. Королева. М.: Юрист, 2003. 604 с.
11. Крачок Л.І. Інноваційно-технологічний аспект соціально-економічних трансформацій у національній економіці / Крачок Л.І. // Розвиток економіки України: трансформації та інновації: монографія [за заг. ред. О. Гальцової]. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т.1 324 с.
12. Мельник А.Ф. Механізми реалізації регіональної структурної політики: монографія / Мельник А.Ф., Лаврів Л.А., Васіна А.Ю. та ін.; за заг. ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 343 с.
13. Мілашовська О.І. Регіональна політика соціально-економічного розвитку прикордонних територій (на матеріалах Карпатського регіону): монографія / Мілашовська О.І. Ужгород: Карпати, 2008. 512 с.
14. Єрмакова О.А. Інституційні важелі вдосконалення регіональної інноваційної політики України в контексті глобальних викликів: монографія / О.А. Єрмакова; НАН України, Ін-т проблем ринку та соціально-економічних досліджень. Одеса: УПРЕЕД НАНУ, 2017. 394 с.

REFERENCES:

1. Chuzhykov V.I. (2008) Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia [Global Regional Studies: History and Modern Methodology]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
2. Navrotska N.A. (2015) Hlobalni determinanty transformatsii investytsiinoho protsesu [Global determinants of the transformation of the investment process] (Doctor of Science Thesis), Kyiv: Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.
3. Zapal V.S. Innovatsiino-intehratsiina skladova vidtvorennia rehionalnoi suspilnoi systemy [Innovation-integration component of the reproduction of the regional social system]. Available at: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/8_1.pdf.
4. Bazhal Yu.M. (1996) Ekonomichna teoriia tekhnolohichnykh zmin [Economic theory of technological change]. Kyiv: Zapovit. (in Ukrainian).
5. Hranberh A.H. Ekonomycheskoe prostranstvo Rossii: vechnye problemy, transformatsyonnye protsessy, poysk stratehii [The economic space of Russia: eternal problems, transformational processes, search of the strategy]. Available at: <http://lib.usue.ru/resource/free/12/s54.pdf>.
6. Antokhov A.A. (2017) Rehionalna ekonomika ta intelektualizatsiia suspilstva: innovatsiini aspekty vzaiemorozvytku [Regional economy and intellectualization of society: innovative aspects of mutual development]. Lviv: Bona. (in Ukrainian).
7. Zianko V.V., Yepifanova I.Yu., Zianko V.V. (2015) Innovatsiina diialnist pidpriemstv ta yii finansove zabezpechennia v umovakh transformatsiinykh zmin ekonomiky Ukrainy [Innovative activity of enterprises and its financial support in the conditions of transformational changes of the Ukrainian economy]. Vinnytsia: VNTU. (in Ukrainian).

8. Iakovets Yu.V. (2004) Epokhalnye innovatsii XXI veka [Epochal innovations of the XXI century]. Moscow: International Institute P. Sorokina – N. Kondrateva. (in Russian).
9. Babych T.O. (2015) Ekonomichni determinanty zminy tekhnolohichnykh ukladiv [Economic determinants of technological change]. Actual problems of international relations, no. 126.42, pp. 167–181.
10. Korolev S. (2003) Myrovaia ekonomika: hlobalnye tendentsii za 100 let [World Economy: Global Trends Over 100 Years]. Moscow: Urist. (in Russian).
11. Krachok L.I. (2017) Innovatsiino-tekhnolohichni aspekt sotsialno-ekonomichnykh transformatsii u natsionalnii ekonomitsi [Innovative-technological aspect of socio-economic transformations in the national economy]. Rozvytok ekonomiky Ukrainy: transformatsii ta innovatsii [The development of the Ukrainian economy: transformation and innovation]. Zaporizhzhia: Helvetyka, pp. 190–194.
12. Melnyk A.F., Lavriv L.A., Vasina A.Yu. (2015) Mekhanizmy realizatsii rehionalnoi strukturnoi polityky [Mechanisms for the implementation of regional structural policy]. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian).
13. Milashovska O.I. (2018) Rehionalna polityka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku prykordonnykh terytorii (na materialakh Karpatskoho rehionu) [Regional policy of the social and economic development of the border areas (on materials of the Carpathian region)]. Uzhhorod: Karpaty. (in Ukrainian).
14. Iermakova O.A. (2017) Instytutsiini vazheli vdoskonalennia rehionalnoi innovatsiinoi polityky Ukrainy v konteksti hlobalnykh vyklykiv [Institutional levers of improving Ukraine's regional innovation policy in the context of global challenges]. Odesa: UPREED NANU. (in Ukrainian).